

4.2.2021

Maa- ja metsätalousministeriö
PL 30
00023 VALTIONEUVOSTO

kirjaamo@mmm.fi

Lausuntopyyntönnö VN/5326/2020

Lausunto vesihuoltouudistuksen toimeenpano-ohjelman luonnoksesta

Maa- ja metsätalousministeriö on tehnyt laajan ehdotuksen kansallisen vesihuoltokentän uudistamisohjelmaksi toimintakaudelle 16.1.2020-31.12.2022. Kansallisella vesihuoltouudistuksella etsitään ratkaisuja Suomen vesihuollon uudistamiseen ja toimintaympäristön muutosten ennakointiin. Tavoitteena on varmistaa kaikille vesihuoltolaitosten asiakkaille turvallinen ja laadukas vesihuolto sekä edistää mm. uuden teknologian keinoin vesihuollon energia- ja resurssitehokkuutta. Kansallisella vesihuoltouudistuksella tuetaan myös YK:n kestävän kehityksen tavoitteita (SDG).

Suomen ympäristökeskus (jäljempänä SYKE) esittää lausuntonaan seuraavaa:

Yleisiä näkökohtia

SYKE pitää hyvänä, että kansallinen vesihuoltouudistus on käynnistynyt. Lausuttavana oleva visio ja toimeenpano-ohjelma ovat kokonaisuutena selkeitä ja niissä on huomioitu ne seikat, jotka ovat tämän hetken yhdyskuntien vesihuoltopalveluiden ylläpitämisessä ja parantamisessa tärkeitä.

Hanke olisi syytä ulottaa koko Suomen vesihuoltoon, ei pelkästään vesihuoltolain mukaisiin vesihuoltolaitoksiin. Vesihuoltolaitokset ovat usein ensiarvoisen tärkeitä vedentoimittajia muille vesihuolto-organisaatiolle eli vesihuoltoyhtymille. Vastaavasti moni vesihuoltolaitos huolehtii toisen vesihuoltoyhtymän jätevesien viemäroinnistä ja käsittelystä. Myös verkoston ulkopuoliset kiinteistöt toimittavat jätevesilietteet vesihuoltolaitosten jätevedenpuhdistamoiden käsiteltäväksi. Kuivina kausina usein myös verkoston ulkopuoliset kiinteistöt joutuvat turvautumaan vesihuoltolaitokselta haettavaan talousveteen. Näin ollen vesihuoltopalvelujen tarjoajia ja tarvitsijoita on koko vesihuoltokentällä ja sen kehittämistä tulisi tukea kauttaaltaan valtion varoin.

Vesihuoltouudistuksen toimeenpano-ohjelman luonnoksessa on hyvin tuotu esiin pienten laitosten kuten vesiosuuskuntien ongelmia – työntekijöiden ikääntyminen, pienet henkilöstöresurssit ja osaamisen puute – sekä näistä aiheutuvia vaikeuksia taloudessa, toimintakyvyssä ja päätöksenteossa. Ohjelmaluonnoksessa mainittujen seikkojen lisäksi todettakoon, että vesihuollon tietojärjestelmä VEETlin on kirjattu noin 300 Y-tunnuksetonta pientä vesihuolto-organisaatiota. Näistä 69:lle on VEETlin kirjattujen tietojen mukaan vahvistettu toiminta-alue, joille tietojen vieminen VEETlin on vesihuoltolain mukaan pakollista. Y-tunnuksettomat vesihuolto-organisaatiot eivät kuitenkaan itse pysty viemään tietojaan VEETlin, vaan ne joutuvat tukeutumaan ELY-keskusten apuun. Tämänkin vuoksi pienten laitosten – eritoten vesiosuuskuntien – yhdistäminen toisiinsa tai suurempiin laitoksiin on kannatettavaa. Ohjelmaluonnoksessa ei kuitenkaan ole selkeästi kuvattu, millaisin kannustimin tai toimenpitein laitosten yhdistämistä on tarkoitus edistää.

Kommentteja ohjelman kohtiin

a) Vesihuoltolainsäädännön uudistus vaiheittain

Vesihuoltolakiin olisi tarpeen säätää asetus vesihuoltojärjestelmään kirjattavista tiedoista. Asetukseen tulisi tietoa siitä, mitkä tiedot olisivat pakollisia tallentaa järjestelmään. Suomessa on hyvin erikokoisia vesihuoltolaitoksia ja tässä voisikin määrittellä rajat esim. liittymien tai myydyn vesimäärän mukaan, millä tarkkuudella tietoja on toimitettava. Näin voitaisiin perustella EU-raportoinninkin yhteydessä selkeästi, mitä tietoja rekistereistämme löytyy ja mitä ei.

b) Hyvän vesihuollon kriteeristön käyttöönotto

"Hyvän vesihuollon kriteeristö voidaan viedä osaksi Suomen ympäristökeskuksen ylläpitämää vesihuollon tietojärjestelmää (VEETI), jolloin vesihuoltolaitosten tilanne voidaan esittää osana valtakunnallista Vesi.fi-palvelua."

- Kiinnitämme huomiota sanaan "voidaan". MMM on painottanut yhden luokun periaatetta, mikä onkin hyvä linjaus.. Rinnakkaisten koontimenetelmien luominen hajauttaa tunnuslukujen koontia ja luo vesihuoltolaitoksille jälleen uusia luokkuja. Hyvän vesihuollon kriteeristö tulee systemaattisesti integroida osaksi VEETI-tietojärjestelmää.
- Kriteeristön käytölle on ensiarvoisen tärkeää, että VEETI-tietojärjestelmään saadaan vesihuoltolaitosten vuosittaiset tiedot mahdollisimman kattavasti ja luotettavasti. Tätä tulisi korostaa, jotta kentällä tiedostetaan, miten kriteeristöä voidaan hyödyntää.

c) Vesihuoltolaitosten talouden ja toiminnan laadun valvonnan tehostaminen

Sivulla 7 rinnastetaan omistajatuloutus ja vesihuoltolaitoksen laskennallinen tuotto. Nämä ovat kuitenkin eri asioita. Laskennallinen tuotto saattaa jäädä pieneksi juuri omistajatuloutuksen vuoksi, omistajatuloutus voi tilinpäätöksessä olla ilmoitettuna monella eri tavalla. Vesihuoltolaitos saattaa myös tulouttaa kunnalle erilaisen laina-, korko- tai vuokrajärjestelyjen muodossa, joten omistajatuloutus ei ole yksiselitteinen asia. Tässä kohdassa on hyvin selkeästi esitetty maksujen määräytymisperusteiden tärkeys. Täyden kustannuskattavuuden merkitystä voisi vielä korostaa, jolloin selkeänä pyrkimyksenä olisi, että vesihuoltolaitos ei saisi omistajaltaan subventioita, eikä maksaisi kohtuuttomia tuloutuksiakaan.

d) Alueellisen yhteistyön kehittäminen

SYKE kannattaa alueellisen yhteistyön suosittelamista ja kannustamista, varsinkin pienten vesihuoltolaitosten toiminnan varmistamiseksi.

e) Pitkäjänteinen investointisuunnittelu ja vesihuollon kehittäminen

Kehittämissuunnitelman laatimisveloitteen palauttaminen lakiin on kannatettavaa. Kehittämissuunnitelma antaa sekä konkreettisen työkalun vesihuollon ohjaamiseen maankäytön tarpeita ajatellen, että toimii myös muun maankäytön suunnittelun tausta-aineistona esimerkiksi vedenhankinnalle mahdollista haittaa aiheuttavien toimintoja sijoitettaessa. Kunnan kehittämissuunnitelma on myös tärkeä yksityiskohtia tarkentava jatkumo alueellisille suunnitelmille. Molempien suunnitelmien osalta on tärkeä huomioida tarpeet pitkälle tulevaisuuteen niin, ettei muu maankäyttö tule aiheuttamaan esteitä vesihuollon järjestämiselle.

f) Kohdennettua neuvontaa apua tarvitseville vesihuoltolaitoksille ja kunnille

Suomen ympäristökeskus on yhdeksän vuoden ajan koordinoanut haja-asutusalueiden jätevesineuvontaa ja tutkinut neuvonnan vaikuttavuutta. Tätä taustaa vasten SYKE lausuu seuraavaa:

Suunniteltu rahoitus (Neuvontapalvelu n. 50 vesihuoltolaitokselle vuodessa, 200 000 €/v) tarkoittaa noin 4 000 euron panosta yhteen neuvontakohteeseen. Tämä tarkoittaa arviolta 2-3 päivän työaikaa neuvojan toimesta laitosta kohti.

Ohjelmassa ei ole neuvonnan konkreettisia tavoitteita käytännössä lainkaan kuvattuna, joten ne tulisi määrittellä selkeämmin. Onko tavoitteena vesihuoltolaitosten ja kuntien henkilökunnan osaamisen lisääminen? Tavoitellaanko neuvonnalla toimenpiteitä, ja jos tavoitellaan ovatko ne neuvonnan saannin ehtona? Miten neuvontaa seurataan? Avoimeksi jää myös neuvonnan suhde yritystoimintaan.

Ohjelmaa tulee tarkentaa sen osalta, mitä palveluita neuvontaan sisältyy ja toisaalta, mitä palveluita ei tehdä vesihuoltolaitoksen puolesta tukirahoituksella. Esimerkiksi, tuetaanko valtion rahoituksella lakisääteisten dokumenttien (varautumissuunnitelma, riskienarviointi) laadintaa osana neuvontatoimintaa? Kuuluuko neuvontapalveluun myös VEETI-tietojen tallennusta? Tällä erää VEETI-tietoja tallennetaan ELY-keskusten toimista lähinnä Y-tunnuksettomien vesihuolto-organisaatioiden osalta, joille se on teknisten syiden vuoksi mahdotonta. Entä katsotaanko neuvontapalveluksi esimerkiksi verkosto-omaisuuden kunnon arviointia tms? Nämä periaatteet ovat olennaista määrittää, sillä neuvonnan ja konsulttipalveluiden ero ei ole suuri. Vesihuoltolaitokset saattavat myös odottaa konsulttipalveluita, puhuttaessa neuvonnasta. Vastaavaa epäselvyyttä esiintyi SYKEN kokemuksen mukaan myös hajajätevesineuvonnan osalta, sillä asukkaat saattoivat odottaa saavansa jätevesisuunnitelman neuvontakäynnillä.

SYKE nostaa esiin myös sen, että porkkanarahoitus konsulttipalveluiden hankintaan saattaisi tuottaa nopeammin haluttuja tuloksia, verrattuna panostamista yleisen tason neuvontaan.

g) Pätevyysvaatimukset vesihuoltoalalle

Pätevyysvaatimusten laajentaminen ja pätevoittämiskoulutus on kannatettavaa. Mikäli lakisääteiset pätevyysvaatimukset rajataan koskemaan vain tietyn kokoluokan vesihuolto-organisaatioita, olisi suotavaa, että luotaisiin kannustimia myös pienten laitosten kuten vesiosuuskuntien henkilöstön osallistumiselle pätevoittämiskoulutukseen. Kannustimena voisi toimia esimerkiksi se, jos valtio tai kunta tukisi pienen laitoksen henkilöstön pätevoittämiskoulutusta rahallisesti. Pätevyysvaatimukset voisivat olla määriteltyinä säädettäväksi ehdotetussa asetuksessa.

h) Vesihuollon urapolkujen kehittäminen

Otsikolla "Vesihuollon urapolkujen kehittäminen" tulisi kiinnittää huomiota koulutuksen lisäksi työn sisältöön. Suomessakin on kannatettu mallia, jossa vesihuoltolaitosten tuotoista pieni osa (esim. 1 %) menisi tutkimukseen ja kansainväliseen työhön. Tätä kautta vesihuoltoammattilaiset voisivat päästä päivittäisen operatiivisen työnsä lisäksi alan tutkimukseen tai kansainvälisiin projekteihin osallistumalla sekä kehittymään työssään, että motivoitumaan työhönsä uudella tavalla.

i) Alueellisten vesiosaamis- ja kiertotalouskeskittymien yhteistyön edistäminen

"Esteitä resurssi- ja energiatehokkaalle toiminnalle tulee purkaa." Tämä on erittäin tärkeä huomio, mutta kaipaa tarkennusta siitä, mitä esteet ovat ja miten niitä aiotaan purkaa. Esimerkiksi jätevesipohjaisten ravinteiden kierrätykseen liittyviä haasteita, kuten haitta-aineet, yleiset ennakkoluulot ja kierrätyslannoitteiden markkinoiden puuttumiseen, on tuotu esiin tausta-aineistossa (sivulla 26), mutta näitä tekijöitä sekä keinoja niiden purkamiseen olisi hyvä avata myös tässä toimenpide-ehdotuksessa.

j) Vesihuoltolaitosten digitalisaatiovalmiuksien ja tiedonhallinnan kehittäminen

SYKE on osaltaan edistänyt vesihuollon digitalisaatiota, ja tulee mielellään olemaan jatkossakin tärkeänä toimijana mukana tässä työssä. Näkisimme mielellämme SYKEN yhtenä vastuuorganisaationa tässä kohdassa. Tämä teema vaatii ennen toteuttamista vahvan tutkimuspanoksen, minkä voisi tekstissä mainita ja laittaa tutkimuslaitokset yleisesti yhdeksi vastuuorganisaatioksi.

Kommentteja tausta-aineistoon:

Suomessa vesihuollosta huolehtivat vesihuoltolain mukaisten vesihuoltolaitosten lisäksi tukkulaitokset ja vesihuoltoyhtymät (ei virallista termiä). Lisäksi yhteisen verkoston ulkopuolella kiinteistöt joutuvat huolehtimaan omasta vesihuollostaan. Vesihuoltolaitoksen määritelmä on muuttunut usein 50 vuoden aikana. Nykyinen määritelmä mahdollistaa jopa 2-3 kiinteistön vesihuolto-organisaatiota määriteltävän vesihuoltolaitokseksi ja vastaavasti jopa 2000 asukaan organisaatio ei ole lain mukaan vesihuoltolaitos. Vesihuoltolain tarkistamisen yhteydessä määritelmää tulee arvioida.

Ilmastonmuutoksen aiheuttamista riskeistä yksi on kaupunkitulvien aiheuttamat viemäriverkostojen ylivuodot verkostoissa ja pumppaamoilla. Tällaiset tilanteet saattavat aiheuttaa paikallisesti merkittäviä päästöjä, joista seuraa riskejä niin ympäristölle kuin terveydellekin. Jätevesien mikrobi-, ravinne- ja orgaanisen kuorman lisäksi ympäristöön saattaa satunnaispäästön yhteydessä joutua kaupunkivesien haitallisia aineita.

Lausunnon laatimiseen ovat osallistuneet: Ritva Britschgi, Johanna Kallio, Jyrki Laitinen, Toivo Lapinlampi, Vuokko Laukka ja Sirkku Tuominen.

Helsingissä, 4.2.2021

Jyri Seppälä
johtaja, professori

Kulutuksen ja tuotannon keskus